

Folkebiblioteket i forandring

Anmeldelse af Tine Vind

Folkebiblioteket som forvandlingsrum. Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet. Leif Emerek, Casper Hvenegaard Rasmussen og Dorte Skot-Hansen (Red.), forfattere: Hans Dam Christensen m. fl. 1. udgave. 2006. 200 sider, illustreret : Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole.

Det er med stor nysgerrighed, man griber *Folkebiblioteket som forvandlingsrum*, og heldigvis er antologien, der er resultatet af et samarbejdsprojekt mellem Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole, Institut for Kultur og Medier, faldet glimrende ud. Ambitionsniveauet i bogen fejler ikke noget, så når målgruppen fastsættes til både at skulle rumme kommunalpolitikere, bibliotekspersonale, studerende og formodentlig også forskere og praktikere indenfor biblioteksverdenen, kan man frygte at indholdet enten bliver for overfladisk eller for opsummerende, men sådan er det heldigvis ikke blevet. Layout og sats er nydelig, ligesom illustrationsmaterialet i form af fotos diskret flettet ind mellem artiklerne signalerer, at ”den kreative klasse” roligt kan læse videre.

Styrken i udgivelsen ligger bl.a. i tematiseringen af de 11 forfatteres 12 bidrag. Man kan undre sig over at begrebet ”ledemotiver” er valgt som metafor for

Tine Vind er bibliotekschef ved Ballerup Bibliotekerne og ekstern lektor ved Institut for Biblioteksudvikling ved Danmarks Biblioteksskole, København. tvi@balk.dk

de tre temaer: *forvandling, individet bliver subjekt og oplysningsbegrebet*. Ledemotiver er et meget konkret begreb fra ny tysk romantik á la Wagner, der betegner en særlig kompositionsteknik især indenfor opera, hvor ledemotiver knytter sig til enten personer, tematik eller situationer og altid er genkendelige musikalsk. Men bortset fra det, er det glimrende at knytte antologien rent tematisk begrebsligt sammen.

Overskrifterne er: *Omverden under forandring*, der har 3 bidrag, *Dannelsesbegrebet under forvandling*, der har 4 bidrag, 2 artikler under overskriften *Rummet under forvandling* og endelig *Biblioteket som ”portal” til kultur og medier*, der har 2 bidrag. De 200 sider kommer vidt omkring og karakteriserer ganske godt den udfordring, danske folkebiblioteker står midt i: en hævdvunden førstefødselsret historisk set til en selvfølgelig placering som omdrejningspunkt i det kommunale landskab som borgernes indgang til oplysning, oplevelse og kulturelle aktiviteter for børn og voksne. Bogens anslag er at opfordre til diskussion af selve værdigrundlaget for folkebibliotekstanken, som er under stærk forandring.

Da antologien bl.a. er en lærebog, vil de studerende glædes ved Leif Emereks klare indledning. Den vil givetvis også blive læst af de kommunalpolitikere, der tager chancen og læser så fagspecifik en titel. Man kan kun håbe, at beslutningstagere rundt omkring i det kommunalpolitiske landskab fristes til at læse lidt længere frem og ligefrem vil reflektere over én eller flere af artiklerne.

Centralt i værket står de to temaer: *Omverden under forvandling* og *Dannelsesbegrebet* under forvandling, og det er også især i disse afsnit, der fortrinsvis vil være inspiration til videre bearbejdning i en praksisverden.

Den ændrede omverden

Henrik Jochumsen og Casper Hvenegaard Rasmussen bidrager med to artikler. Den første *Oplysning i senmoderniteten* er en lettere indføring i begreberne modernitet og senmodernitet samt postmodernitet med baggrund i den engelske sociolog Anthony Giddens tanker, samt tilgangen fra den franske filosof Jean Francois Lyotard. Artiklen bidrager kort men klart til diskussionen om målrationalitet og værdirationalitet, og netop denne diskussion, kunne det være dejligt at få udfoldet lidt mere. Især, hvad der mon betinger disse to rationaler – værdirationale og målrationaler – og hvilke udfordringer bibliotekerne især skal være opmærksom på fremover.

Forfatterparrets anden artikel *Bibliotekets brugere – fra klienter til forandringsagenter* rammer lige ned i den diskurs, der præger den offentlige sektor for øjeblikket: borgerens transformation fra klient til kunde. Teorien er hentet fra de norske sociologer Ivar Frønes og Ragnhild Brusdal. Den veloplagte artikel tager os i hånden hele vejen, så vi ikke bliver tabt i Jürgen Habermas' offentlighedsteori, men også får et kort historisk rids fra 1964-loven og frem til i dag, hvor nutidens bruger karakteriseres som en mellemting mellem kunde og ligeværdig borger. Her kan bibliotekerne virkelig få inspiration til egen praksis i relationen borger/bruger. Makkerparret har en flydende pen, der på pædagogisk vis får præsenteret problemstillingerne.

Ofte kritiseres forskningsformidling for at være for fjern og uanvendelig i praksis. Dorte Skot-Hansen har skrevet en vældig fin og aktuell artikel *Biblioteket i kulturpolitikken – mellem instrumentel og ekspressiv logik*, der burde finde vej til mange kommuners forvaltninger og politikere. Står man overfor at skulle revurdere sin kulturpolitik, hvilket mange fusionsramte kommuner gør, kan man med stort udbytte i den såkaldte 4 E-model, som forfatteren har udarbejdet i forbindelse med et EU-projekt om kulturens rolle i byudvikling fra 23 europæiske storbyer. Artiklen drøfter herudover de instrumentelle og ekspressive rationaler for kulturpolitik og runder af

med at sætte biblioteket ind i sammenhængen med oplevelsesøkonomi og Richard Floridas overvejelser om den kreative klasse. Mest tankevækkende er nok de manende ord til sidst om bibliotekernes problemer med at legitimere sig i det omskiftelige samfund. Der er et stykke vej at gå endnu.

Dannelse og biblioteker

Det er 4 meget forskellige tilgange til dannelsesbegrebet og dets forvandling, vi får præsenteret. Jan Graulund har mange bolde i luften i sin artikel *Folkebiblioteket – et rum for dannelse?* Han bevæger sig gennem forskellige dannelsesteorier og vil gennem et nyt bud på et dannelsesbegreb også inddrage de forskellige æstetiske former, man kan få gennem oplevelse. Graulund anvender den sociologiske tilgang med Anthony Giddens overvejelser om institution og individ. Det sættes ind i en markeds-, civilsamfunds- og statsmodel som ramme indenfor oplevelsesøkonomien set fra det personlige og fællesskabsdannende. De komplekse betragtninger vil formentlig hægte en del læsere af undervejs, og en strammere redigering af artiklen, ville have været velgørende. Den sidste del af artiklen tager fat på folkebibliotekernes oplevelses- og dannelseshjørner: brydningshjørnet, det spektakulære hjørne og fordybelseshjørnet. De mange tilgange til indholdet i disse hjørner kan diskuteres såvel som bibliotekspublikummets rolle, men der er lidt for letkøbte påstande om markedsmechaniske vilkår i præsentationen af fig. 3, oplevelses- og dannelsesbiblioteket. Endelig karakteriseres bibliotekaren og rollerne. Jeg er ikke helt enig i at bibliotekaren også er performer. For mig forudsætter dette begreb, hentet fra de udøvende kunstarter, én eller anden form for opførelse eller forestilling, og vist skifter man roller i det moderne arbejdsliv fra udadvendt formidler til kompetent vejleder, men performance er der efter min vurdering ikke tale om.

En anden form for dannelsesbegreb bliver behandlet i Claus Sechers velskrevne artikel *Hvorfor kanoener nu?* En lang række kulturpersonligheder har lige siden kulturminister Brian Mikkelsen lancerede sit kanon-projekt diskuteret hvorfor vi overhovedet skal have en kanon. Kanonbegrebet anskues som reaktion på en kompleks globaliseret verden, hvor det fælles (litterære) udgangspunkt søges etableret, fortrinsvis for den påståede historieløse ungdom, der nu får chancen for at blive bibragt et mindstemål af viden om den nationale litterære kulturskat. Secher anvender

der amerikanske Harold Blooms tanker om vestlig kanon, dens betydning og værdigrundlag. Fra det internationale føres vi ind i den danske litteraturs kano-ns tilblivelse med udgangspunkt i pædagogikken. Artiklen lader både tilhængere og kritikere komme til orde, og forfatteren venter med at lade sine personlige betragtninger for og imod kanon-projektet komme til udtryk før sent i artiklen. Kanonbegrebet og folkebibliotekernes rolle afslutter artiklen sammen med et par gode råd om ikke at kassere alt for heftigt i samlingerne, der også lige får sneget sig ind. Det er ellers ikke mit indtryk at folkebibliotekerne er dårlige til at formidle klassikere og anden skønlitteratur, og navnlig fejres de litterære mærkedage i stor stil.

Om skønlitterær praksis indenfor et særligt afgrænset område fortæller Niels D. Lund i *Skønlitterære læsekredse – mellem livsverden, marked og folkebibliotek*. En fin artikel der dokumenterer et velkendt begreb - læsekredse, der forskningsmæssigt har levet en lidt upåagtet tilværelse. Skønt kendt og elsket landet over som værende det sted, hvor fordybelse og meningsudveksling finder sted på brugernes præmisser, er der ikke mange, der har beskrevet kvaliteten ved læsekredse tidligere. Læsekredse eksisterer både indenfor og udenfor folkebibliotekernes formidlings- sfære. Artiklen giver et historisk indblik i fænomenet fra England, Sverige og USA til Danmark og diskuterer drejningen fra det folkeoplysende formål med læsekredse til behovet for personlig meningsdannelselse og oplevelse hos læserne. Ikke overraskende får vi præsenteret billedet af den gennemsnitlige læsekredsdeltagere: kvinder, 40 år med en mellemlang uddannelse. Selvom der refereres til en engelsk kilde, er det formodentlig den tilsvarende målgruppe, der mødes i Danmark. At inddrage læserne er en vigtig parameter i den daglige formidling, brugerne er i høj grad medbestemmende også i det etablerede litterære kredsløb med læserafstemninger, bogpriser m.v. Artiklen afsluttes med nogle gode råd til folkebibliotekerne om både at være med og holde sig på behørig afstand for ikke at forstyrre det selvetablerende i læsekredsene. Skulle emnet udforskes mere, og det vil være interessant at vide mere om, kunne det vel også være spændende at se, hvordan læsekredse hænger sammen med bibliotekernes rolle som lærings- og videnscentre, samt nye konstellationer for fænomenet f. eks. læsekredse for særlige målgrupper, hvor det frivillige iscenesættes af bibliotekerne.

Professor Beth Juncker tager livtag med både folkebibliotek, oplysningsbegreb og æstetik i *Det æstetiske – fanden eller frelsen?* Forfatteren argumenterer for behovet for et nyt oplysningsbegreb uden kvalitetsskel mellem fin- og populærkultur og varierende medieformer (s. 90). Forfatteren minder om, at børn ikke var medtænkt da folkebibliotekerne blev etableret, og at vi derfor er nødt til at inddrage også synspunkter i børnehøjde, når vi diskuterer biblioteksudvikling. For tiden tales der meget om danske børns manglende læsefærdigheder, og skolerne trækkes igennem den ene læseundersøgelse efter den anden. Bibliotekerne står også for skud, og alle sejl sættes til også i bibliotekssektoren for at støtte bogen og læsning. Beth Juncker anerkender naturligvis de vigtige bestræbelser men påpeger, at børn rundt omkring betragter bøger og biblioteker som tilbud blandt mange andre mulige og at vi skal passe på ikke fortrinsvis at anvende energien til det trykte medie, når forskere verden over især er i gang med at udforske begrebet ”digital literacy.” Beth Juncker ser æstetikken som det, der forbinder underholdning og oplevelse med oplysning, kundskab og erkendelse. Ud fra amerikanske Joli Jensens kontroversielle rapport om kunstbegrebet perspektiverer forfatteren kunst- og kreativitetsbegrebet. Blikket vendes også mod danske forhold til retorikken fra starten af 1900-tallets biblioteksrolle som hjemsted for kundskabstilegnelse for den uvidende almue til vore dages industrialiserede og rationelle bibliotekssystemer. Datidens lidet flatterende vurderinger af børn, bøger og læsning trækkes frem som modsætningen mellem tilgangen fra hhv. mundtlig og skriftlig kultur, ligesom forholdet mellem ”masse” og ”individ” diskuteres. De mange pointer bør række udover børnebibliotekets interessenter.

Rummets betydning

To artikler behandler bibliotekernes rum. Den første har Nan Dahlkild skrevet *Biblioteksrummet under forvandling*. Artiklen der fortrinsvis ser historisk på biblioteksbyggeri, tager udgangspunkt i eksempler op gennem tiden fra international biblioteksarkitektur til hjemlige forhold. Vi begynder i renaissance med Gabriel Naudé, hvis vejledning i biblioteksarbejde fra 1627 er forbløffende omfattende og tillige inddrager indretning af bibliotekernes lokaler. Naudé vidste, at beliggenhed var vigtig og alle kan vist tilslutte sig ønsket om at ”anbringe biblioteket om muligt mellem en rummelig gård og en smuk have, hvor det

kan få lyset frit ind og kan give læseren en behagelig og uhindret udsigt.” (s. 123). Selvom det er de færreste beskåret at skulle projektere nyt biblioteksbyggeri kan man sagtens finde inspiration i gennemgangen og de illustrative fotos af biblioteker gennem tiderne. I nyere tid domineres dansk biblioteksbyggeri af skandinavisk stil med åbne rum, uformel karakter og ikke mindst høj kvalitet i valg af materialer med henblik på brugernes behagelighed. Folkebibliotekernes ændrede rolle fra bogtempel til kulturelt mødested for mange medietyper og formål afspejles også i biblioteksbyggeriet. De nye krav om øget fleksibilitet afspejles også i arkitektur og indretning af rummene, der nu har flere funktioner end tidligere. Blikket rettes også udad mod USA, hvor tre relativt nye biblioteker beskrives fra hhv. Chicago, Seattle og Los Angeles. Om man ligefrem kan overføre idéerne fra de amerikanske byggerier til danske forhold afhænger af meget. Men vigtigt er det at pointere som artiklen også peger på – identitet, funktion, fleksibilitet og variation hænger sammen, hvis det ideelle biblioteksrum skal etableres.

Bruno Kjær tager fat i folkebiblioteker og deres formidlingsforståelse fra 1980'erne og frem i artiklen *Forskydningens rum – refleksioner over folkebibliotekernes indirekte formidling*. Her får vi en vurdering af nyere identitet i biblioteksindretning, som fremkommer i 1960'erne, hvor funktionalitet og danskesideal stadig gik hånd i hånd. Fra 1980'erne påpeger forfatteren, at der sker en ændring ved den såkaldte frisættelse af bibliotekerne. Udviklingen skete dog gradvist og var i øvrigt betinget af strukturelle ændringer i forhold til statslig styring og kommunal selvforvaltning og decentralisering udover de værdimæssige ændringer. Kernetemaet i artiklen er dog materialevalget, der diskuteres ud fra forskellige former for rumlig opdeling: det tredelte bibliotek, det emneopdelte bibliotek, fusionsbiblioteket og ikke mindst som fortaler for opfattelsen af biblioteket som ”det tredje sted.” Dette begreb tilskrives den amerikanske sociolog Ray Oldenburg og betegner biblioteket som et uforpligtende mødested, hvor hhv. hjem og arbejde er nr. 1 og 2. Af andre typer nævnes det såkaldte fusionsbibliotek, hvor biblioteket har supplerende funktioner i forhold til de gængse. Her tænkes f. eks. på turistkontor, biograf, teater, kombibibliotek (skole- og folkebibliotek) m.v. Særligt indarbejdet er termen ”det hybride bibliotek,” der vinder frem ved biblioteksloven fra 2000. Her ophæves distinktionen mellem medietyperne – det fysiske og

elektroniske bibliotek smelter sammen. Nye medier genererer nye samarbejdsformer og som eksempel på det, fremhæver Bruno Kjær de centrale netjenester og bruger én af dem, Rejsebiblioteket som eksempel. Sidste halvdel af artiklen former sig som en guidet tur i indretningen af især Århus Kommunes Biblioteker samt børnebibliotekerne ved Frederikshavn og Hjørring uden at der dog konkluderes på projekterne. Udviklingen peger i flere retninger og især mod oplevelse, hævder forfatteren.

Visuelle medier og netformidlet litteraturinformation

De to sidste artikler har som overskrift *Biblioteket som ”portal” til kultur og medier*. Måske kunne man have forventet lidt flere artikler indenfor dette brede emnefelt, men det bliver kun til to.

Hans Dam Christensen beskriver i *Fra oplysning til oplevelse? – om film og andre visuelle massemedier på bibliotekerne* folkebibliotekernes knap så flatte indsats i fremkomst, udbud og formidling af visuelle medier nærmere betegnet film, video og dvd. Selvom forfatteren i starten af artiklen medgiver at især lovgivningsmæssige forhindringer bremser for bibliotekernes udbud af video og dvd, er han ikke let at imponere over den hidtidige indsats. Helt retfærdigt er det ikke, for de særdeles snærende bånd omkring ophavsret er virkelig en barriere for et ordentligt udvalg. Meget skyldes formentlig lovgrundlaget, som mener ”kan” i stedet for ”skal” om at stille film, video og dvd til rådighed for brugerne. Desuden er det også relevant at nævnte, at visuelle læsefærdigheder ikke betragtes så vigtige som de gængse sproglige færdigheder. Generelt set har folkebibliotekerne forholdt sig afventende til disse medietypers distributionsform i forhold til konsummarkedet. Forfatteren påpeger det paradoks, at når verden omkring os i den grad har vægt på det visuelle, er det besynderligt, at folkebibliotekerne ikke i højere grad påtager sig opgaven med billedmedierne og deres anvendelse. Her spiller begrebet ”visual literacy” ind – det at kunne afkode billedsprog er en væsentlig kompetence at have, ikke i stedet for ”reading literacy,” men som supplement til dette. At billedmediet tidligt var uglest beskriver Dam Christensen i et tilbageblik til Bodil Begtrup's bog om børn og film fra 1947. Her, forstår vi, bør film kun anvendes til sinker og andre dårligt begavede børn (s. 170)! I dag er opfattelsen mere nuanceret, men billedmedier er stadig en ud-

fordring for folkebibliotekerne. De nyere medieformer fordrer en anden form for kendskab til indhold, teknisk standard, lagring m.v. for at få den bedste formidling. Forfatteren spørger retorisk ”...afspejler bibliotekernes indkøb af nye visuelle massemedier i tilstrækkelig grad et analytisk bevidst forhold til udviklingen?” (s. 178). Jeg tror mange folkebiblioteker bør stille sig selv netop dét spørgsmål.

Bogens allersidste artikel omhandler en populær central net tjeneste *Litteratusiden.dk – litterært magasin og bibliotekarisk tjensteydelse*, og den er skrevet af Hans Jørn Nielsen. Det er en sand hyldestartikel til Litteratusiden.dk, som ganske rigtigt er populær blandt nuværende brugere, hvilket bl.a. tilskrives, at anmeldelserne skrives af bibliotekarer udenfor de etablerede litterære kritikercirkler og med vægt på selve læseoplevelsen. Som dokumentation af brugen af Litteratusiden.dk henviser forfatteren til egen undersøgelse foretaget i april 2004 som en elektronisk brugerundersøgelse med omkring 400 respondenter. Det kunne have været godt med sammenligning af senere undersøgelser, da centrale net tjenester jf. Biblioteksstyrelsens ”Strategi: fra information til viden.” (Biblioteksstyrelsen 2006) ikke har så stor

udbredelse som forventet. Som værktøj for mødet mellem bruger og den litterære oplevelse er Litteratusiden.dk væsentlig. Forfatteren henviser til *Reader Development*- tanken som Rachel Van Riel har udviklet. Her er det netop læserens egen oplevelse, der er i centrum. Dette, hævder forfatteren, fordrer også nye roller for bibliotekarerne, men så vidt jeg kan vurdere, er det netop dét, langt de fleste biblioteker ruster sig til at kunne.

Afrunding

Vi kan glæde os over *Folkebiblioteket over forvandlingsrum*, der præsenterer nogle interessante perspektiver på folkebibliotekerne og deres udfordringer. Skulle jeg ønske mig noget, udover en ”vol. 2”, kunne det være mig en artikel, der i højere grad inddrager de strukturelle og organisatoriske ændringer i den offentlige sektor der dels er en forudsætning for alle forvandlingerne, dels genererer flere forandringer med nye krav om forandringer. Det er altid spændende at følge forskningens resultater og læse, hvordan folkebibliotekssektoren opfattes fra den anden side af katederet - der er formentlig grobund for flere meningsudvekslinger.